

KONU İNDEKSLEMESİ

Dr. Gülbün BAYDUK*

ÖZ

Bibliyografik denetimde standartlaşmanın henü gerçekleştirilmediği tek alan «konu indekslemesi»ndeki son gelişmeler tartışılmaktadır. İndekslemeye ilgili tanımlamalar verilmiştir.

ABSTRACT

Subject indexing is the only area within the field of bibliographic control that standardization has not been implemented. This study aims to discuss not only the recent developments in this area but also tries to give the definitions of related terminology.

Günlük hayatta indekslerle iç içe yaşıyoruz : Telefon rehberleri, bankalarındaki kayıtlar, sergi katalogları, öğrenci albümleri ve bizim için önemli olan kütüphane katalogları.

Bir kütüphane kataloğunun hazırlanmasının amacı, günümüzde de Cutter'in «Rules for a Dictionary Catalog (1876)» da belirlediği prensiplere dayandırılır :

- 1) a) Yazar adı, b) eser adı, c) konusu bilinen bir kitabı bulmak,
- 2) d) Verilen bir yazar adı, e) konu ve f) edebî türde kütüphanede nelerin olduğunu göstermek.»

Burada da görüldüğü gibi kullanıcının bilgiye erişiminde konu yaklaşımı, yazarın ve eserin adı kadar önem taşımaktadır. Gerçekte de okuyucu, konuyu veya bunun bir parçasını bilerek kütüphaneleri kullanmaya çalışmaktadır. Çoğunlukla da tamamını hatırlayamadığı eser adını konu adıyla özleştirmektedir.

* H. Ü. Kütüphanecilik Bölümü Öğretim elemanı.

İndeks, C. D. Needham'a göre sistematik herhangi bir dizime (file) bir indeks üretmek olarak tanımlanmıştır. Fakat artık sistemin girdisi ile ilgili olan tüm işlemleri —dokümanın kapsam analizi, sınıflama ve katalog girişlerinin üretilmesi— kapsayan çok geniş anlam taşımaktadır (1).

Dokümanların kavramsal kapsam analizi olarak tanımlanabilen konu analizi, çağdaş bilgi işlem sistemlerinin kalbi olarak önemini korumaktadır (2). Yeni bilim dallarının ortaya çıkmasıyla birlikte bunların kendi terminolojilerini üretmeleri, üretilen veya aktarılan bu terimlerin bir kısmının yerleşebildiği halde bazılarının zamanla kullanılmaması vb. hızlı gelişmeler konu denetimine ağırlıkla önem kazandırmış bulunmaktadır (3).

Bilgisayar kullanımına rağmen, henüz otomatik indeksleme gerçek uygulamaya geçememiştir. Bunun için de indeksçi (kütüphaneci), dokümanın terminolojisi ile araştıracının arayabileceği başlıklar arasında zihinsel çalışmayı yürütmek zorunda olan bir kişi olarak çalışmaktadır. Sözlü veya yazılı da olsa bilgi içeren doküman sözcüklerden oluşur. Konu ile bilgi arayan kişiler de kendi sözcükleriyle araştırırlar. İndeksçinin burada yaptığı iş, sözcüklerin temeli olan kavramları seçmektir. Daha başka bir deyişle, dokümandaki konuyu analizleyip araştıracının arayabileceği farklı dill de (sözcükler) anlatan kavramları indeks girişi olarak kullanması gerekir. Çünkü, belli konuda ne bilgi vardır? in cevabı ancak aynı başlıklar (kavramlar) altında toplanarak elde edilebilmektedir. Bu orta dile «indeks dili» denilmektedir (4). Sınıflama şemaları buna örnek verilebilir.

Çağımızda yayın, tür ve sayı olarak fazladır. Bunun gereği indeksler hızla artarken, konu indekseme yöntemleri de çok çeşitlilik göstermektedir. Şüphesiz, indekslemede bilgisayar uygulamaları da bu gelişmeyi hızlandırmıştır. Bu konudaki araştırmalar ve gelişmeler özellikle 70'li yıllardan itibaren yoğunlaşmıştır (5).

Ülkemizde de son yıllarda kütüphane kataloglarında alfabetik konu başlıkları listeleri (ABD Kongre Kütüphanesi Konu Başlıkları Listesi —LCSH, Tıp Konu Başlıkları —MeSH, v.b.) özgün veya Türkçeleştirilerek kullanılmaktadır. Fakat henüz Türk dilinde oluşturulmuş veya dilimize uygun yapıda liste veya sistemler geliştirilememiştir. Önceleri yaygın olan sistematik katalogların indekslerini ise yetersiz kabul etmek gerekir.

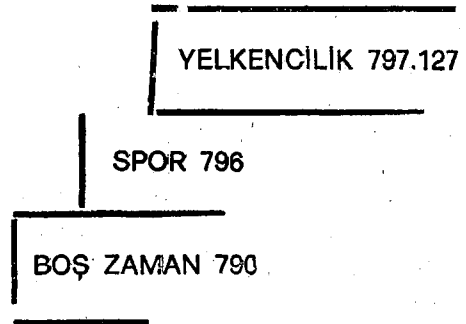
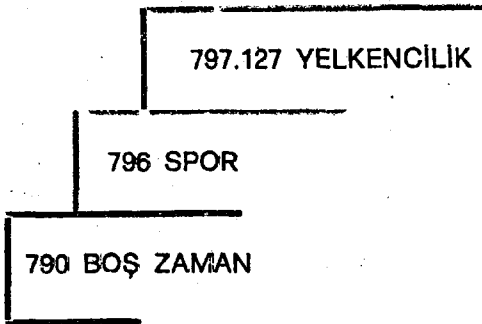
Çeşitli indeksleme yöntemlerinden önce, sistematik ve alfabetik konu kataloglarını hatırlamak yerinde olacaktır: Sistematik konu kataloğu, genellikle bir kütüphanenin raf düzenlemesinde kullanılan sınıflama sistemi alınarak sistematik düzenlenmiş bir katalogdur (6). Böyle bir kata-

logda kullanımı ve öncelliği sağlayan alfabetik bir indeks bulunmalıdır. Sistematik konu kataloğunun düzeni, biz kütüphanecilere herhangi bir sınıflama sisteminin şemaları ile alfabetik indeksini hatırlatır.

Alfabetik konu kataloğu ise, konu girişleri ile yöneltmelerin (göndermeler) tek bir alfabetik düzende olduğu katalogdur (7). Alfabetik konu katalogu, sistematik konu kataloğunun indeksine benzetilebilir. Ancak konuların yanında semboller (notation) kullanmak zorunlu değildir. Basit olarak örnekleyelim :

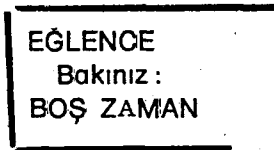
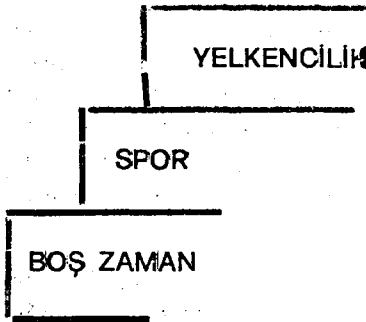
Sistematik konu kataloğu :

Sistematik konu kataloğunun indeksi :

Alfabetik konu katalogu :

Yöneltmeler :

İndeksler, Pre-coordinate (önceden düzenlenmiş) ve Post-coordinate (kullanılırken düzenlenebilen) indeksler olmak üzere iki grupta toplanabilmektedir. Pre-coordinate indeksleme. Önceden düzenlenmiş kavramlar kullanılarak indeks hazırlama veya konu erişimidir (8).

Post-coordinate indeksleme : Birleşik bir konunun temel kavramlarının indeksçi tarafından analizlenerek yapıldığı bir indeksleme siste-

midir. Fakat bu kavramlar, araştırma aşamasına kadar birleştirilemezler. Bu indekslemeye «co-ordinate» indeksleme de denilmektedir (9).

PRE-COORDINATE İNDEKSLER

Catchword indeks (Anahtar sözcük) İndeksi : Konu girişlerinin eser adındaki sözcüklere dayanılarak seçildiği indeksleme sistemine başlangıçta verilen ad «catchword» indeks olmuştur. İlk defa 19. yüzyılda Andrea Crestadoro tarafından kurallara bağlanmıştır (1856). Bu indekslemenin kullanıldığı yayınlardan biri de, «British Books in Print'tir. 1950'lerde H. P. Luhn «keyword» (anahtar sözcük) indeksleme adıyla bilgisayar kullanımına geçirmiştir (10).

PRECIS (PREserved Context Index) : Bu sistem sonsuza kadar gidebilen sözcük kavramlarına dayanan bir indeksleme yöntemidir (concept of open ended vocabulary). Literatürde bir kere kullanılan terimler, istendiği zaman indekse katılabilmektedir. Oluşturulan indekslerde aynı konu, her zaman aynı formda kullanılabilmektedir. Ancak PRECIS, önceden tanımlanmış terim ve sözcüklerden oluşan bildiğimiz alfabetik konu başlıkları listelerinden farklıdır. Bunun yerine PRECIS temelde bir dizi çalışma işlemine dayanır (11).

PRECIS, chain indeks de değildir. Çünkü, indeksteki giriş çgesi indeksci tarafından önemli olduğu için seçilen terimdir.

M. J. Ramsden'in de belirttiği gibi bu indeks, bir bilgisayar ürünü değildir. PRECIS'in başlangıçta seçilip düzenlenmesi insanların indeksçinin) zihinsel çabalarıyla olmaktadır. Burada bilgisayarın, rolü, seçilen terimleri manipule ederken insanların yürüttüğü rutin işlemleri ve yapılabilecek hataların risklerini ortadan kaldırmak, hiç değilse en aza indirmektir (12). Bunun için PRECIS bilgisayar destekli bir sistemdir, denebilir.

Bu sisteme göre yürütülen indeksleme işleminde, kullanılan bir terim indekse aktarıırken iki farklı şekilde ele alınır: Sözdizimi (syntax) ve anlamsal (semantic) yönlerine ayrılır. Burada indeksçinin öncelikle kullanıcı için yeterince önemli olabilecek terimleri seçmesi gerekmektedir. Bu terimler indekste döne döne her biri temel giriş olabilmektedir.

Seçilen terimler dizisindeki her bir terimin konumu önceden belirlenip sembollerle (rakam ve harf) kodlanan şemalara (role operators) göre dağıtılır. Terimlerin bağlantılarını sağlamaya yarayan bu sema şöyle örneklenebilir :

«0

Yer

1

Eylem ve etmene konu olan

2	Eylem (iş)
3	Etmén» gibi.

Anlatılmak isteneni PRECIS Workbook'dan aktarılan örnekle tekrarlırsak konu biraz daha açıklık kazanacaktır :

In	
LONDON	Yer
a	
POLICEMAN	Eylem ve etmene konu olan
was	
KICKED	Eylem
by a	
HORSE	Etmén

İndeksçinin bu çözüme ulaşabilmesi için önce «eylem» bildiren bir terim araması gerekmektedir (şemada 2). Sonra eyleme konu olan şey istenmektedir (şemada 1). Böylece terimler arasında içeriğe göre bağıllık (context dependency) kurulabilmektedir. Çünkü her bir terim bir sonrakine içeriğiyle dayanmaktadır.

Bu sistem kullanılarak terimler bir düzen içinde toplanmış olmaktadır. Ancak bu sıralanışta herhangi bir cümle yapısına benzerlik olmabilmektedir. Bir dizi örneği verirse: Türkiye'de kütüphanecilerin eğitimi, gibi. O Türkiye, 1 kütüphaneciler, 2 Eğitim şeklinde düzenlenebilecektir.

Sistemin anlambilim yönü ise doğal olarak eşanlamlı veya ilgili terimler için yönleltmelerin üretilmesine olanak vermektedir. Hunter ve Bakewell'in de doğruladıkları gibi böyle bir sistemde çok sayıda yönleltme gerekmektedir (13).

İndeksçinin vardığı bu sonuçlar daha sonra bilgisayara, bilgisayar komut kodları ile verilebilmektedir. \$z 1 100 0 \$a policeman, gibi her bir alan ayrı ayrı verilmektedir. Bilgisayar her bir terimi indeks başlığına üç temel konumda seçebilmektedir :

TEMEL BAŞLIK . Alt başlık

Temel başlıkla içerik bağıllığı olan terim

PRECIS'nin basılı indeksinde kayıtlar, iki sıralı giriş yapısı oluşturmaktadır. Her terim indeksçinin seçimine ve bilgisayara verilen komuta göre temel başlık olabilmektedir :

TÜRKİYE

Kütüphaneciler. Eğitim

KÜTÜPHANECİLER. Türkiye
Eğitim

EGITIM. Kütüphaneciler. Türkiye , gibi.

Bundan da anlaşılacağı gibi PRECIS'de konu erişimi son derece büyük sayılarda tutulabilmektedir. Ayrıntılı biçimde uzmanlık konularına inilebilmektedir.

PRECIS, 1969-1970 yıllarında geliştirilmiş, 1971'de İngiliz Ulusal Bibliyografyasında (British National Bibliography — BNB) kullanılmaya başlanmıştır (14). PRECIS2 olarak bilinen 1974 yılında gözden geçirilen baskımı ise, o yıldan beri British Library'de, 1975 yılından beri de Avustralya Ulusal Bibliyografyasında (ANB) kullanılmaktadır. PRECIS'nin kullanımı İngiltere'de yaygınlaşmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise çeşitli tartışmalara rağmen henüz LCSH kullanılmaktadır (15).

PRECIS'nin İngiliz dili dışındaki dillere de kolaylıkla uyarlanabilirliği araştırmaları yoğun biçimde sürdürülmektedir (16).

Günümüzde anahtar sözcük (keyword) indekslemesi büyük ölçüde, bir dokümanın eseradındaki yeterince önemli terimlerin bilgisayarın otomatik seçimine dayanmaktadır. Bilgisayar, indeks girişi olarak kullanılmayacak sözcükler (article, preposition, vb.) atılacak şekilde programlanır. Böylece indeks girişlerinde eseradları seçilen terimlere göre alfabetik düzende basılmaktadır.

Anahtar sözcük indekslemesine dayanan çeşitli indeksler hazırlanmaktadır. KWIC (Key-Word in Context — İç dizin) indeks : Bu indekste eseradındaki her bir önemli sözcük tek tek başlık ögesi olmaktadır : Basılı indekste bu öge, sayfanın sol başına değil de, eseradının diğer kısımları bu başlığın iki yanına dağılmış biçimde ortalanarak yerleştirilmektedir (17). Örneğin,

Primary EDUCATION
GYMNASTICS for schools
PRIMARY EDUCATION

Gymnastics for SCHOOLS, gibi.

KWAC (Key-Word And Context) indeks : Bu KWIC indexten düzeniyle ayrılabilen bir indextir. Başlıklar temel harflerle sayfanın sol başına yazılır, sonra eser adı tekrarlanmaktadır.

EDUCATION Primary education
GYMNASTICS Gymnastics for schools, gibi.

KWOC (Key-Word-Out of Context-Dış Dizini) indeks : Bu da KWAC'a düzeniyle de çok benzeyen bir tür eseradı indeksidir. Burada KWAC'dan

farklı biçimde, temel başlık yanındaki eseradında başlık olan terim tekrarlanmaz. Onun yerine yıldız işareti (*) kullanılmaktadır (18).

EDUCATION Primary
GYMNASTICS * for schools, gibi.

Bilgisayarlardaki gelişmelerin yarattığı olanaklara bağlı olarak anahtar sözcük indekslerde yazar adı girişleri de kullanılabilir. Örneğin, WADEX (Word and Author InDEX) ve AKWIC (Author and Key-Word in Context) indeksler gibi.

Anahtar sözcükte yapılan indekslemedeki gelişmeler kavramlar arasında hızla bağlantı olanağı da yaratmıştır. Örneğin, 1960'larda Double-KWIC'in oluşturulması, gibi.

Anahtar sözcükte yapılan indekslemedeki gelişmeler kavramlar arasında hızla bağlantı olanağı da yaratmıştır. Örneğin, 1960'larda Double-KWIC'in oluşturulması, gibi.

Son çalışmalar Pre-coordinate sistemlerle hazırlanan indekslerde konu girişlerinin sayısının daha da artırılması yönünde olmaktadır. Ancak bunun doğurduğu sonuç verimlilik sorusunu da birlikte getirmektedir (19). Bu tür indeksleri birlikte, şematik olarak göstermek yeterli olacaktır :

Chain : A B C	PRECIS : A B C	Cycling : A B C
B C	B C	B C A
C	A	C A B

SLIC (Selective Listing in Combination) :

Rotation : A B C	A B C
A B C	A C
A B C	B C
	C

Yukarıda üç öğeden oluşan herhangi bir konudaki öğeler A, B, C ile gösterilmiştir.

Eseradından seçilen sözcüklerin bilgisayarlarla kolayca üretilebilmesine rağmen anlam taşımayan eseradının indeks başlığı olması henüz sorun olarak karşımızdadır (20).

Alfabetik konu listeleri : Bunlar alfabetik konu kataloglarını hazırlamak üzere oluşturulmuş konu listeleridir. Amaç, araştırmacının kullandığı ana dili ile konu erişimini gerçekleştirmektir. Anahtar sözcük indeksi ile konu listesi arasındaki en önemli fark, ikincisinin aynı konudaki tüm dokümanların kayıtlarını bir başlık altında toplayabilmesidir. Ortaya çıkan farklı terminoloji ise ancak çok sayıdaki yönlendirme ile çözülebilmektedir. Bunun için alfabetik konu katoloğunda indeks dili denetimli ve yapaydır (21).

1914'de ilk basımını yapan LCSH (Subject Headings used in the Dictionary Catalogs of Library of Congress-Amerikan Kongre Kütüphanesi Konu Başlıkları Listesi), ilk konu başlıkları otorite listesi olarak bilinir. LCSH son olarak 9. basımını 1980 yılında yapmıştır. Üç aylık ek sayfalarla güncelleştirilmektedir. Bu konu başlıkları bilinen tüm konuları kapsayan genel kapsamlı bir listedir (22).

LCSH'de kullanılan temel konu başlıkları koyu harflerle, kullanılmayıp da «bakınız» (see) yöneltmesi yapılan başlıklar açık renkte hepsi tek bir alfabetik sırada yerleştirilmiştir. Temel konu başlıkları şu ögelerden oluşmaktadır :

i. Konuların yanında çoğunlukla Kongre Kütüphanesi Sınıflama Sistemi'ndeki (LC) sınıf numarası verilmektedir. Bunun için LCSH, bir anlamda adı geçen sınıflama sisteminin toplu indeksi gibi de kullanılabilir.

ii. Terimin nasıl veya hangi içerikli dokümanlar için kullanılabileceğini gösteren kapsam notları ve/veya LC sınıf numarası

iii. Yöneltilmeler. Bunlar, 1) Ayrıca bakınız (see also— sa) altında listelenmiş başlıklar : Bu yöneltilmeler, temel başlıktan daha dar, uzmanlaşmış konulardır. 2) (x) işaretiyle başlayıp listelenen terimler : LCSH listesinde (x)'in yanındaki konular yerine ilgili temel başlık kullanıldı anlamında yer almaktadır. 3) (xx) ile başlayıp listelenenler ise temel konunun ilişkili olduğu başlıklardır. Bunlar, temel konu başlığından daha geneldir veya aralarında aynı düzeyde bir ilişki vardır. (xx)'in anlamı, bunun yanındaki konulardan temel başlığa «Ayrıca bakınız» yöneltilmesi yapılacağını göstermektedir.

iv. Tirenin (-) yanında yer alan terimler, konunun alt başlıklarını gösterir. (-) bunların temel başlıkla beraber kullanılabileceğini gösterir. GREV VE LOKAVT-KAUÇUK ENDÜSTRİSİ , gibi. Alt konu başlıkları için de ayrıca yöneltilmeler hazırlanmış olabilmektedir.

Anlaşılabileceği gibi Kongre Kütüphanesi Konu Başlıkları Listesi tek başına konu adlarını belirleyip listelemekle kalmamış, aynı zamanda alfabetik konu kataloğu gereği konulararası ilişkileri de düzenlemiştir.

Böyle bir otorite listeden indekslenecek her bir doküman için uygun indeks (konu) başlığı seçildiğinde ilgili yöneltilmeler de kolayca hazırlanabilmektedir. Tabii ki indeksçinin yöneltilme yaparken daha önce koleksiyona katılmamış konulara gönderme düzenlemek gibi bir yanılgıya düşmemesi; ilgili konular eklendikçe işlemlere devam etmesi gerekir.

Konu başlıkları listesindeki yöneltilmelerde x, xx gibi işaretlerin kullanılması yazı ile gereksiz zaman kaybetmemek içindir. Bu semboller indeksçi tarafından çözümleneceği için kütüphanenin genel kataloğunda sözcüklere dönüşerek anlam kazanacaktır.

LCSH'deki kayıt :

Kütüphane genel kataloğundaki kayıt :

KAUÇUK ENDÜSTRİ VE TİCARETİ
x Kauçuk endüstrisi

KAUÇUK ENDÜSTRİSİ
Bakınız :
KAUÇUK ENDÜSTRİ VE
TİCARETİ, gibi..

LCSH'de özel isimler giriş olarak alınmamıştır. Gerekirse katalogçu ekleyebilmektedir.

LCSH'den bir konu girişini örnekleyelim :

KILIM (Sanat, NK 2275—2896; İmalat, TS 1777-8) (i-ii)

- (iii) 1 Halı
Kilim temizliği
Kilim ve halı endüstrisi
- 2 x kilim imalatı
Kilim tezgâhları
- 3 xx Ev döşemeciliği
Halı
Zemin kaplama
- (iv) — Kataloglar
sa Halı ve kilim fiyatları
— Özel koleksiyonlar (NK 2790), gibi.

Bu listede alt konu başlıklarında her konuya eklenebilecek genel terimler toplu bir liste olarak verilmiştir. Temel konu başlıklarının yanında rastlanan «Indirect (Dolaylı) kaydı coğrafik yer adlarının alt başlık olarak eklenmesiyle ilgilidir. Bir yerel yer adı kullanılırken tanınmayan bir coğrafik ad olduğunda önce daha büyük yönetim alınmalıdır. Örneğin, KILIM-TÜRKİYE-MİLAS gibi.

LCSH'in bağlı bir diğer yayını ise «Classified LCSH» dir (23). Bunda alfabetik listedeki sınıf numaraları bağlantılı konularla birlikte verilmiştir. İlk kısımda (Part A) sistematik düzende konu başlıkları listesi, ikinci kısımda (Part B) ise ilk kısımdaki başlıkların alfabetik listesi yer olmaktadır.

LCSH, MARC bantlarında yer aldığı için özellikle Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere dünya üzerinde yaygındır (24).

Bilindiği gibi alfabetik konu başlıklarının genel kapsamlılarından biri de Sears'dır (25). Tıp Konu Başlıkları (MeSH) ise tıp konusunda hazırlanmış özel konulu listelere bir örnektir (26).

Chain (zincirleme) indeks: Bu indeks, herhangi bir sınıflama sisteminin düzenine dayanılarak hazırlanmaktadır. S. R. Ranganathan tara-

findan sistematik katalog için indeks hazırlamak üzere geliştirilmiştir (27). Chain indeksleme tamamen mekanik bir işlem değildir : İndeks hazırlanırken sınıflama sistemindeki bir konunun en özel (uzmanlık) teriminden geneline doğru gidilir. Mümkün olduğu kadar sınıflama sistemindeki sözcükler kullanılmakla beraber indeksçi gerektiğinde farklı terminoloji de kullanabilmektedir. Bu aşamada yöneltmelerin hazırlanması gerekmektedir. Diğer yandan indekslenen konunun ilgili diğer yönleri de indekste yer almaktadır. Böylece chain indeksleme ile indeksleme sistematikleştirilmekte, bağıntılı indeks hazırlanabilmektedir. İndeksleme işlemlerini Cclcn Sınıflama Sistemiyle örnekleyelim :

Konu : Elma hasadı

Sınıf numarası : J371 : 7

Sınıflama hiyerarşisi : J

Tarım

J3

Besin

J37

Meyva

J371

Elma

J371 : 7

Hasat

Oluşturulacak chain indeks girişleri : Hasat : Elma : Tarım J371 : 3

Elma : Tarım J371

Meyva : Tarım J37

Besin : Tarım J3

Tarım J gibi.

Chain indeks İngiliz Ulusal Bibliyografyası (BNB)'nda 1950-1970 arasında kullanılmıştır. Ancak adı geçen bibliyografya için bilgisayar olanakları araştırılırken bu yöntemin çok da pratik (kolay) olmadığı sonucuna varılmıştır. Bunun yerine PRECIS geliştirilmiştir (28).

POST-COORDINATE İNDEKSLER

Bu tür indeksleme yöntemi ilk defa 1950 başlarında Mortimer Taube tarafından geliştirilmiştir (29). «Uniterm» indeks olarak tanınan bu indekste başlık olarak tek terim alınmaktadır. İndekslemeyi yapabilmek için her dokümana bir aksesyon numarası verilmektedir. Dokümanın konu analizi yapılarak hangi konulara girdiği belirlenir. Konu girişleri 0-9 arasında on sütuna ayrılmış kartlara işlenmektedir. İlgili konu kartlarında eldeki dokümanın aksesyon numarası, son rakamına göre ilgili sütuna yazılır. Böylece araştırmacı, konu adına göre alfabetik dizilen kartlarda her kavramda (konu) ortak aksesyon numaralarına göre kaynak seçebilmektedir.

Yukarıdaki sistemdeki aksesyon numaraları yerine konu kartlarında ilgili sütunlar delinerek hazırlanan, biraz daha farklı sistemler ise «peek-

a-boo», «coincidence» veya «feature» kartlar olarak tanınmaktadır. Bunlar ışıktan faydalanılarak kullanılmaktadırlar.

Pre-coordinate ve post-coordinate sistemler karşılaştırıldığında ikinci tür indekslerde en önemli sorun bunların okuyucu tarafından dağıtılması olarak gösterilmektedir. Çözüm olarak basılı (Dual Index) veya COMP (Computer-Output Microform Peek-a-Boo) olarak adlandırılan mikroformlar önerilmektedir (30).

Harold Borko ve Charles L. Bernier, «Thesaurus (çoğulu : Thesauri) sözcükler arasında eşanlamlılık veya bir başka ilişkiyi seçebilen özelleşmiş terimlerden oluşan bir terim listesidir» demektedirler (31). Bu tanıma göre Thesauri de denetimli veya yapay bir indeks özelliği göstermektedir.

B. O Vickery Thesauri'nin eskiden beri kullanılan alfabetik konu başlıkları listelerinden farkını beş grupta toplamıştır :

a) Thesauri, çoğunlukla konu başlıkları listelerine göre daha ayrıntılı terimlerden oluşmaktadır.

b) Terimler ters çevirme yerine doğrudan kullanılmıştır. Örneğin, yapay kauçuk, gibi.

c) Alt konu bölümlenmesine uğratılmış veya deyim halinde girişler yoktur. Her bir sözcük bağımsız giriş olarak kullanılmıştır.

d) Yöneltmeler (cross-references) çok fazladır.

e) «Ayrıca bakınız» (sa) yöneltmeleri «dar terim» (narrower term-NT) ve «geniş terim» (broader term-BT) arasındaki bağlantıya dönüştürülmüştür. Bunlar «ilgili terim»deki (related term —ET) ilişkiden ayrılmışlardır (32).

Yukarıdaki maddelerden son ikisini açıklamak gerekir : Thesauri, tek başına indeks girişlerini listelemek yerine öteki konu listelerinden farklı olarak diğer terimlerle birleştirir. Listelerde kullanılmayacak terimler için de çok sayıda yönelme hazırlanmıştır.

Thesauri'deki yöneltmeler, kullanılan başlıktan geniş, daha dar veya ilgili terimlerle oluşturulmaktadır. Yöneltmelerle birlikte kullanılan terimler ve kısaltmaları pek çok Thesaurus'da standarttır :

SN	Scope notes (Kapsam notları)
UF	Use for (Kullanılmayan terim)
BT	Broader term (Geniş terim)
NT	Narrower term (Dar terim)
RT	Related term (İlgili terim)
use	Use (Kullanınız)

Bunlar İngiliz diline dayandırılmış standartlar olmakla beraber, her ülkenin kendi diline göre hazırlayabildiği ISO Standartlarında, ISO 2788) belirtilmiştir.

Thesauri'deki yöneltmeleri örneklersek :

Arşivler Z85/99
 UF Arşiv bilim
 Gizli arşivler Z98.50
 UF Akademik arşivler
 Endüstri arşivleri
 Killse arşivleri, gibi.

Yukarıdaki örnekte indeks terimi olarak kullanılmayan terimlerin neler olduğu listelenmiş, onların yerine seçilen başlık terimine gönderilmiştir. Bu da konu başlığı listelerindeki (x) sembolünü karşılamaktadır. «Use» ise konu başlıklarındaki «bakınız» (see) yerine kullanılmaktadır (33).

Çelik
 BT Metal

Metal
 NT Çelik

Bu kayıtlar, bir terim diğer terimin tümünü temsil ettiği zaman, aralarındaki bağlantıyı göstermek için kullanılmaktadır. Bir ölçüde alfabetik konu boşlukları listelerindeki sa — NT, xx — BT ilişkisi vardır.

İki terim arasında sınıfsal bir bağ yoksa, fakat indeksçiyi ve kullanıcıyı birinden diğerine yöneltmek faydalı görülmüşse «İlgili terim» (RT) bağlantısı kurulmuştur. Örneğin,

Besin

RT Baharatlar, Beslenme, Karbonhidratlar, Proteinler.
 Vitaminler

Bu standartlara rağmen Thesauri'de yöneltme kullanımında bir genellemeye gitmek de mümkün değildir (34)..

Thesauri, çok sayıda kullanılan bu yöneltmelerle konu ile çok daha fazla dokümana erişmeyi sağlayabilmekte; ulaşılan gereksiz doküman sayısı çok azalmaktadır (35). Konu başlıkları listeleri ile Thesauri karşılaştırıldığında erişimin ikincisinde ilkinde göre çok büyük boyutlara ulaştığı gözlenmektedir (36).

Thesauri'de yöneltme yapılan terimler, bağımsız indeks terimi olarak kullanılmaktadır. Bunlar araştırma sırasında yapılan yöneltmeler doğrultusunda birleştirilerek (coordinate) kullanılırlar. Bu kullanımından dolayı Thesauri'ye post-coordinate sistem denebilir.

Sonuçta, Thesauri ile doğal indeks dili yerine (anahtar sözcük indeksleri gibi) kontrollü dil kullanılarak terminoloji zorlukları yenilmiş, indekslemeye büyük ölçüde sağlamlık kazandırılmıştır (37).

SONUÇ

Bu yazıda konu İndekslemesi ile ilgili olarak dikkatimizi çeken gelişmeler genel hatlarıyla verilmeye çalışılmıştır. 20. yüzyılın son yarısında indeksleme konusundaki çalışmalar yoğun biçimde artmıştır. Yayın fazlalığı ve tabii yeni disiplinlerin ortaya çıkması, bir de bilgisayarların bu alanda kullanımı hızlanmayı zorlamaktadır. Kütüphane katalogları, indeksler, bibliyografyalar veya öz yayınlar indekslerin uygulandığı belli başlı gereçler olarak bilinmektedir. İndeksleme yöntemlerine bağlı olarak hazırlanan bu indekslerde çok farklı uygulamalarla karşılaşırız.

Konu indekslemesi, bibliyografik denetimin en önemli alanıdır. Ancak günümüzde bibliyografik kayıtlarda gerçekleştirilebilen standartlaşma uluslararası boyutlara eriştiği halde (Evrensel Bibliyografik Denetim —UEC gibi) henüz konu indekslemesinde standartlaşmadan söz edilememektedir. Bu çeşitlilik, birer indeksçi olan kütüphanecilerin kullanabilecekleri indeksleme yöntemi konusunda kendi kararlarını vermeye zorlamaktadır.

DİPNOTLAR :

1. Needham, C. D. **Organizing Knowledge in Libraries** 2nd revised edition (London : Andre Deutsch, 1964) 95-96 s.
2. Lister, David M. ve Howder, Murray L. «Subject Analysis». **Annual Review of Information Science and Technology** 12 (1977) : 81.
3. Peritz, Bluma C. «On the Careers of Terminologies; the Case of Bibliometrics», **Libri** 34 (September 1984) : 237.
4. Fosket, A. C. **The Subject Approach to Information** (London : Clive Bingley, 1969) 29 s.
5. Lister, y. a. g. e. 101. s.
6. Hunter, Eric J. ve Bakewell, K. G. B. **Cataloguing** 2nd revised-edition (London : Clive Bingley, 1983) XIV. s.
7. Fosket, y. a. g. e. 120 s.
8. Vickery, B. C. **Techniques of Information Retrieval** (London : Butterworths, 1970) 120 s.
9. Bakewell, K. G. B. **Classification and Indexing Practice** (London : Clive Bingley, 1978) 195 s.

10. Fosket, y. a. g. e. 33-34 s.
11. Hunter, y. a. g. e. 58 s.
12. Ramsden, Michael J. **PRECIS : a Workbook for Students of Librarianship** (London : Clive Bingley, 1981) 18 s.
13. Hunter, y. a. g. e. 59-60 s.
14. Ramsden, y. a. g. e. 13 s.
15. Hunter, y. a. g. e. 61-63 s.
16. Ramsden, y. a. g. e. 112-118 s.
17. Fosket, y. a. g. e. 34 s.
18. Anahtar sözcük (keyword) indekslerin kullanıldığı kaynaklar için bkz :
Bakewell, y. a. g. e. 163-167 s.
19. Hunter, y. a. g. e. 78 s.
20. Hunter, y. a. g. e. 66 s.
21. Hunter, y. a. g. e. 66-67 s.
22. Library of Congress. Subject Cataloging Section. **Subject Headings Used in the Dictionary Catalogs of Library of Congress** 9th edition (Washington, 1980) 2c.
23. **Classified LCSH**, Editors : James G. Williams ve diğerleri (New York : Marcel Dekker, 1972) 2c.
24. Bakewell, y. a. g. e. 148-150 s.
25. **Sears List of Subject Headings**, 11th edition edited by Barbara M. Westby (New York : Wilson, 1977)
26. **Medical Subject Headings** (Bethesda, Maryland : National Library of Medicine) yıllık 2c.
27. Fosket, y. a. g. e. 50-53 s.
28. Bakewell, y. a. g. e. 144-148 s.
29. Fosket, y. a. g. e. 229-244 s.
30. Hunter, y. a. g. e. 88 s.
31. Borko, Harold ve Bernier, Charles L. **Indexing Concepts and Methods** (New York : Academic Press, 1978) 90-94 s.
32. Vickery, y. a. g. e. 92 s.
33. Fosket, y. a. g. e. 239 s.
34. Hunter, y. a. g. e. 92 s.
35. Buchanan, Brian, **Theory of Library Classification** (London : Clive Bingley, 1979) 13 s.
36. Vickery, y. a. g. e. 92 s.
37. Hunter, y. a. g. e. 94 s.